

5 Mojżeszowa 6,4-9

4. Słuchaj Izraelu JHWH, Bóg nasz¹, JHWH (jest) jeden.

5. Będziesz kochał JHWH Boga swego, całym sercem swoim, całą duszą swoją i całą mocą swoją. 6. I będą słowa te, które ja nakazuję ci dzisiaj na sercu swoim. 7. I będziesz wbijał je w pamięć synom swoim i ogłaszał je pomiędzy nimi, kiedy będziesz siedział w domu swoim i kiedy będziesz szedł po drodze swojej i kiedy będziesz się kładł i kiedy będziesz wstawał. 8. I przywiążesz je jako znak przy ręce swojej i będą jako pamiątka między twoimi oczyma. 9. I napiszesz je na odrzwiach domu swego i na bramach twoich.

Niniejszy tekst należy do najbardziej znanych fragmentów Biblii. W judaizmie stanowi on fragment odmawianej codziennie modlitwy, najważniejszego wyznania wiary. W Nowym Testamencie wypowiedź ta jest określana mianem największego przykazania (np. Mk 12,28-34). Egzegeci prawie jednoznacznie stoją na stanowisku, według którego fragment należy do pierwotnej, deuteronomicznej warstwy Księgi Deuteronomium. Między innymi z tego powodu, że ma on charakter bardzo uroczysty, zaś główne idee księgi zdają się być jego rozwinięciem i konsekwencją, wielu egzegetów uważa, że słowa Dtn 6,4-9 pierwotnie rozpoczynały Księgę Deuteronomium.

Werset 9 rozpoczyna się od wołania „słuchaj Izraelu”. Jest to typowe zawołanie dla języka Deuteronomium (zob. 5,1; 9,1; 20,3; 27,9). Pierwsza część wersetu jest zrozumiała: JHWH jest „naszym Bogiem” czyli Bogiem Izraela. Jest to odpowiedź ludu na formułę przymierza („ja będę/jestem waszym Bogiem, a wy będziecie/jesteście moim ludem”), która należy do najstarszych deklaracji dotyczących związku Boga z Izraelem.

Kontrowersje dotyczą interpretacji drugiej części wersetu 4. Był on tłumaczony w różny sposób. Próbowano go przekładać widząc w nim wyznanie dotyczące wyłączności czci Boga JHWH. Biblia Warszawska posiada tłumaczenie: „Pan jest Bogiem naszym, Pan jedynie²! W tym przypadku wypowiedź nie miałaby charakteru stricte monoteistycznego. Byłby to raczej monoteizm praktyczny – dla Izraela w sensie praktycznym istnieć może tylko jeden Bóg. Na takie tłumaczenie nie pozwala jednakże język hebrajski, ponieważ słowo użyte w tekście to

¹ Możliwe jest też tłumaczenie: JHWH jest naszym Bogiem, ale nie pasuje to do pozostałych wypowiedzi autora Deuteronomium, w których określenie „Bóg twój” służy jako apozycja, dopowiedzenie do imienia Bożego (zob. chociażby w. 5).

² Tak też tłumaczy werset Biblia Tysiąclecia.

echad czyli „jeden”, a nie „jedyny”. Według innych interpretacji wypowiedź miałaby charakter monoteistyczny. Jeśli JHWH jest jeden, to znaczy, że nie ma żadnych innych bogów obok niego. Najprawdopodobniej jednak chodzi o to, że JHWH jest jeden, co oznacza nie tyle, że jest tylko jeden Bóg, ale raczej, że nie ma wielu JHWH. Jest to wypowiedź o charakterze monojahwistycznym skierowana przeciwko polijahwizmowi. Owo wyznanie jest zrozumiałe po odniesieniu się do religii kananejskich, a zwłaszcza baalizmu. Otóż znano wielu Baalów, wiązanych z takim, a nie innym sanktuarium, posiadającym taką, a nie inną legendę kultową i takie, a nie inne cechy. JHWH byłby – w przeciwieństwie do Baala jeden. Z tego powodu nie można wiązać go z wieloma świątyniami, lecz tylko z jedną. Również nie wszystkie kultowe legendy i „teologie” JHWH są prawomocne, lecz tylko jedna, przedstawiona w Księdze Deuteronomium. Monoteizm jest raczej pewną konsekwencją monojahwistycznego postulatu.

Werset 5 zawiera nakaz miłości Boga. Jest to prosta konsekwencja wyznania jedności Boga. Jeżeli On jest jeden, to cały człowiek powinien oddać się mu całkowicie. Pojęcie miłości ma w Biblii hebrajskiej podobne znaczenie jak w języku polskim, w większym stopniu jednak wskazuje na praktyczny aspekt, na działanie tego, który kocha. Werset 5 nie wyjaśnia o jakie praktyczne aktywności może chodzić (najprawdopodobniej o zachowywanie przykazań Bożych), tłumaczy jednakże, że owa miłość musi angażować całe serce człowieka, czyli jego wolę, intelekt i uwagę, całą duszę człowieka, czyli przede wszystkim jego pragnienia i całą jego moc, czyli wszelkie możliwości człowieka. Określenie relacji jaka powinna istnieć między ludem, a Bogiem mianem „miłości” przypomina nauczanie Ozeasa (Oz 11,1; 6,6). Werset 6 nakazuje brać pod uwagę słowa, które są nakazywane. Zapewne chodzi tu o nakazy i słowa z części 6,4-9.

Werset 7 mówi o wpajaniu owych słów synom, tak więc przekonanie o jedności JHWH i miłości do niego dotyczyć ma przyszłych pokoleń i osób niezależnie od ich wieku. Mowa o ogłaszaniu tej prawdy w domu i poza domem pokazuje, że nie ma żadnych ograniczeń przestrzennych: wszędzie, gdzie się człowiek znajduje ma kochać Boga i pamiętać o jego jedności. Mowa o wstawaniu i kładzeniu się to inaczej wskazanie, że nie powinno być żadnych ograniczeń czasowych – w każdym czasie człowiek powinien pamiętać o jedności Boga i kochać go całym sobą. Wersety 8-9 są rozumiane nierzadko metaforycznie, jako wskazanie na wagę wcześniejszej deklaracji, jednakże możliwe jest, że należy je rozumieć dosłownie, jako polecenie umieszczenia napisu na odrzwiach, czy przymocowania go na opaskę ręki lub na nakryciu lub ozdobie głowy. Judaizm rozwinął polecenia z w. 6-9 w ten sposób, że wprowadził recytację Szema do modlitwy porannej i wieczornej, obyczaj

umieszczania mezuzy na odrzwiach drzwi oraz zakładania do modlitwy filakterii (tefilin), które znane były w judaizmie od II w. p.n.e.

Wypowiedź stanowi deklarację o Bogu Izraela, której rozwinięciem jest obecny w Księdze Deuteronomium postulat ustanowienia jednego miejsca kultu, a następnie praktycznego i teoretycznego monoteizmu. W okresie międzytestamentowym i w czasie Nowego Testamentu stwierdzenie Dtn 6,4 rozumiane było jako wyznanie monoteistyczne. Co najmniej od pierwszego wieku p.n.e. nakaz miłości Boga łączony był z nakazem miłości bliźniego (Lv 19,18.34), podobnie jak uczynił to później Jezus (Mt 22,34-40; Mk 12,28-34).

Andrzej Kluczyński